

Büyük Felsefe Lûgatı ya da Türkçede Felsefeye Katkı
(Mustafa Namık Çankı, Büyük Felsefe Lûgatı, Felsefe Dili Olarak
Türkçenin İlk ve Tek Tarama Sözlüğü, İlave ve Düzeltmelerle Yayına
Hazırlayan: Recep Alpyağıl,
3 Cilt, İz Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2021)

Erdal Yıldız*

Mustafa Namık Çankı (1883-1965), Büyük *Felsefe Lûgatı*'ni Türkçede fasiküller halinde ilk olarak 1954 yılında yayımlanmaya başladı ve tamamlanması 1959 yılına kadar sürdü. Çankı bu sözlük çalışmasını fasikülleri bir araya getirerek kitap olarak 1960 yılında yayımladı. Türkçe Felsefe çalışmalarına, eğitim ve öğretimine ve Türkçede felsefe dilinin kurulup geliştirilmesine büyük ve önemli bir katkı sunmasını bekleyebileceğimiz bu, en azından Türkçe felsefe dilinin o dönemdeki gelişmişliği göz önünde bulundurulduğunda, anıtsal sayılabilecek bu sözlük birkaç küçük tanıtım, birkaç küçük gönderme dışında neredeyse hiç anılmamış, kullanılıp yararlanılmamış, bilinmemiş, görülmemiş, sanki doğarken ölüme terkedilmiş gibi daha en baştan yarı ölü doğmuştur.

Bu yarı ölü sözlükle ilk tanışmam, biraz utanarak ama ne yalan söyleyeyim, iki binli yılların başına rastlar. Yanlış anımsamıyorsam, İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışıyor ve doktora tezimi yazıyordum. Kendisi de bir sözlük meraklısı olan Prof. Dr. Şaban Teoman Duralı hocam, diğer çalışmalarının yanı sıra, *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları* dergisinde de düzenli olarak bir felsefe bilim sözlüğü maddeleri yazıyordu. Günlerden bir gün benden Mustafa Namık Çankı'nın bu sözlüğünü bulmamı ve onun için satın almamı istedi. Hemen buldum ve cüzi bir paraya satın alıp Teoman hocama verdim. Tabii ki Teoman hocamın bütün övgülerini de aldım!

* Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Felsefe Bölümü, erdalyildiz@gmail.com

Bu fırsattan yararlanarak sözlüğü karıştırma ve inceleme şansına sahip oldum. İlk izlenimim şuydu: Vay canına! Türkçede böyle bir sözlük mü varmış? 40 yılı geçmiş yayımlanmalı haberim yok, yuh bana! Bu ve benzeri duygularla uzunca bir süre bu sözlüğü karıştırdığımı, incelediğimi ve bazı maddelerini okuduğumu anımsıyorum. Evet, batı dillerinde bu sözlüğün benzerlerini ve daha kapsamlı olanlarını görmüştüm ancak bunun gibisini görmemişim. Dikkatimi çeken ve beni büyüleyen yanları şunlardı: Her sözlük maddesini kapsamlı ve ayrıntılı bir biçimde ele alması, felsefe ve düşünce tarihini bir arka plan olarak hep kullanması, batı dillerine (Almanca, İngilizce, Fransızca, Yunanca, Latince) ve Fransızca felsefe sözlüklerine başvurması, bir sözcüğü açıklarken Cumhuriyet öncesi İslam dil, kültür ve düşünce dünyasının belli başlı çalışmalarına sıkça ve uzunca gönderme yapması.

Ancak sözlüğün en çok şu yanı beni etkilemişti: Felsefe kavramlarının 1930'lu yıllarda ortaya çıkan öz Türkçeci bir yaklaşıma dayalı olarak üretilmiş Türkçedeki yeni karşılıklarının aktarılması, bulunması ve bazılarının da eleştirilerek yenilerinin önerilmesi. Mustafa Namık Çankı öz Türkçe bu çalışmaları ilgili maddenin hemen başına alarak, okur ve araştırmacılara yeni bir düşünme ve söyleme yolunda bir takım tutamak noktaları sunuyordu. Açık ki, böylesi bir yaklaşımla ortaya konulan sözcüğün ait olduğu düşünce ve kültür dünyası da beraberinde bize, bizim dünyamıza gelir ve sözcük, sözcüğün işaret ettiği içerik düşünmemizin konusu olur. Çankı'nın *Büyük Felsefe Lûgati*, işte bu yanıla da Türkçede bir felsefe dili ve sözcük dağarcığı oluşturma konusunda vazgeçilmez bir kaynak olma özelliğini de taşıyordu.

Çok sayıda- konumuz özelinde *Felsefe Dili Olarak Türkçenin Gelişim Aşamaları ve Felsefe Sözlüklerimiz 1-2* adlı kitabıyla -makalesi, kitabı ve editörlük çalışmasıyla Türkçedeki felsefe ve din diline, düşünmesine son dönemlerde önemli düzeyde katkı verenlerden biri olan ilahiyatçı ve felsefeci Prof. Dr. Recep Alpyağıl bu sözlüğün editörlüğünü üstlendi. 2021 yılına kadar yarı ölü sayılabilecek bu sözlük Recep Alpyağıl tarafından yoğun bir emek, araştırma ve çabayla, sözlüğün aslına dokunmadan çok sayıda düzelti ve yeniden düzenlemeyle yayımlanarak Türkçedeki Felsefenin dil ve düşünce dünyasına yeniden kazandırıldı, bir başka deyişle canlandırıldı.

Bu canlandırma işinde canlanan sadece sözlük değildi. Aynı zamanda

unutulmaya, ölmeye terkedilmiş Mustafa Namık Çankı'ydı da. Recep Alpyağlı Çankı'nın bıraktıklarıyla, yani düşünüp, söyleyip, yazdıklarıyla yoğun bir biçimde ilgileniyor ve onları okuyup yayına hazırlıyor. Bütün bu çabası ve ürettikleri ve Türkçede felsefe diline kattıklarından ötürü Recep Alpyağlı'ya da burada teşekkür ediyoruz. Böylesi bir ilgi ve okumanın sonucu olarak yeniden canlanıp karşımızda duran ve kendisini okumamız için can atan bu sözlüğe ve yazarına ilişkin son sözü onları yeniden canlandırmanın temennisini alıntılararak ve ona katılarak tamamlayalım: “Hasılı bütün temennim, akademide neredeyse tamamen unutulmaya yüz tutmuş olan bu metnin bir an önce hak ettiği ilgiye mahzar olması, felsefe dili olarak Türkçenin şaheseri olan bu sözlüğün dolaşıma girmesidir.”¹

1 Recep Alpyağlı, “Felsefe Dili Olarak Türkçenin Şâh-Eseri: Büyük Felsefe Lûgatı”, Mustafa Namık Çankı, *Büyük Felsefe Lûgatı*, Felsefe Dili Olarak Türkçenin İlk ve Tek Tarama Sözlüğü, İlave ve Düzeltmelerle Yayına Hazırlayan: Recep Alpyağlı, 1. Cilt, İz Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2021, s. xliii.